

Право та правовий закон: співвідношення понять

Зміни що відбуваються у світовому співтоваристві, українському суспільстві потребують переосмислення усталених категорій юридичної науки, якими є право та правовий закон. Право є об'єктивним соціальним явищем, важливим інструментом упорядкування суспільних відносин. Поряд з категорією право в науковому обігу широко використовується категорія правового закону, але єдності поглядів щодо її розуміння немає.

У науковій літературі діапазон поглядів щодо розуміння права досить широкий. Це пояснюється насамперед тим, що в силу об'єктивних та суб'єктивних факторів, зарубіжні та вітчизняні науковці за основу визначення права беруть ту чи іншу його особливість.

Так, Н.М. Пархоменко зазначає, що право характеризується як сукупність специфічних соціальних відносин, що склалися у суспільстві, й опосередковані загальноприйнятими й зафіксованими в юридичних документах правилами; як особлива форма свідомості, відповідно до якої основою суспільства є система цінностей, центральною серед яких є справедливість, що трансформується у право; як сукупність юридичних норм, що об'єднують у собі матеріальні та ідеальні моменти існування тощо [1, с. 8].

Розуміння права має важливе теоретико-практичне значення, залежно від його вирішення, більш глибоко розкривається зміст всіх інших явищ правової дійсності, в тому числі і правового закону.

Аналізуючи співвідношення права і закону, О.В. Петришин підкреслює, що поняття права має поширюватись за межі не лише етатистського підходу, коли право трактується як наказ держави, а й нормативістських підходів, коли воно розглядається винятково як належне, що охоплює лише правила поведінки з урахуванням певних ненормативних (діяльнісних) аспектів, що є необхідним елементом реалізації правових норм, розуміння права як певної соціальної реальності [2, с. 51].

Зарубіжні вчені в межах лібертарно-юридичної концепції розглядають право і закон через такі категорії як сутність та явище. При цьому під правом, у його розмежуванні із законом, розуміється сутність права, тобто те, що об'єктивно притаманне праву, відображає його характерну особливість як соціальної норми та регулятора особливого виду та відрізняє право від неправа, тобто від того, що не залежить від суб'єктивної волі законодавця. Під законом в його розмежуванні з правом розуміється владно-нормативне явище, тобто явище, яке має законну силу примусово-обов'язкового правила поведінки (норми). Категорія «закон», в даному аспекті охоплює всі джерела офіційно встановленого (позитивного) права, оскільки вони являють собою офіційно-владні явища (емпіричні тексти) нормативного характеру, наділені законною (примусово-обов'язковою) силою [3, с.2].

Слушною є думка В.М. Селіванова про те, що сучасне розуміння поняття права не повинне вести як до заперечення нормативного характеру права, так і до розуміння його лише як юридичного аспекту права або закону – однієї із форм цього аспекту. Розуміння права не має підстав до жорсткого протиставлення закону і права. Навпаки, воно вимагає визначення закону в правовому вимірі [4, с.7-8].

Характеристика співвідношення права (як сутності) та закону (як всіх джерел позитивного права), дає можливість виділити такі категорії як правовий та неправовий закон.

В юридичній літературі питання щодо виокремлення критеріїв правового та неправового закону залишається дискусійним. Ряд науковців зазначають, що одним із таких критеріїв є «загальна воля», носіями якої є суспільство, нація чи народ. Закони, які адекватно відображали дану волю вважались правовими. Реально оцінивши прийняті закони, можна стверджувати, що доля зазначеної загальної волі не завжди в повній мірі знаходить своє відображення в законі.

Іншими критеріями для поділу на правові та неправові закони було використання категорій, що відносились до моральних цінностей, а саме: гуманізму, справедливості, добра тощо. Використання категорії «правовий ідеал» як критерію даного поділу було невиправданим в повній мірі, оскільки відбувалось ототожнення права та моралі, а межі правового та неправового закону залишались розмитими [5, с. 290].

Вітчизняні вчені зазначають, що правовий закон є результатом поєднання закону з правом, з його гуманістичними принципами, адекватними суверенній волі народу, як результату усвідомлення загальнолюдських цінностей на основі ідеології громадянського суспільства та правової держави. Це дає їй можливість дати визначення правового закону як нормативно-правового акту, спрямованого на реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина, джерелом походження якого є суверенна воля народу, тотожна за своєю суттю та своїм змістом гуманістичним ідеям та загальновизнаним людським цінностям, а метою регулювання є забезпечення існування громадянського суспільства, демократичної, соціальної, правової держави та досягнення верховенства права [6, с. 6,8].

Ряд зарубіжних вчених під правовим законом розуміють явище (закон, положення тих чи інших джерел позитивного права), що відповідає сутності права, а під не правовим, явище, що їй протирічить [7, с. 3].

Своєрідну точку зору щодо розуміння правового закону висловлює Сільченко М.В., підкреслюючи, що це закон, який відповідає правовій природі суспільних відносин. Ці відносини характеризуються певними особливостями, а саме: вони засновані в кінцевому результаті на майновій нерівності, що виникає як результат розподілу праці та приватної власності, майнової нерівності, з відділенням виробника від результатів своєї праці; їх учасники будують свої відносини на еквівалентній основі; ці відносини ґрунтуються на формальній правовій рівності сторін, що надає фактичній нерівності закономірного, правильного, правового характеру, оскільки базується на еквівалентному обміні матеріальними та духовними цінностями; ці відносини повноцінно функціонують тільки на основі принципу загальної правової рівності, мірилом якої є компроміс різних воľ учасників цих відносин; ці відносини є контрольованими як зі сторони суспільства, так і держави [8, с. 28-29]. Науковець підкреслює, що лише правові закони можуть набувати такої якості як верховенство.

Нажаль, реалії сьогодення свідчать, що дана проблема не вирішена в достатній мірі, оскільки прийняті закони не завжди відповідають рівню розвитку суспільних відносин, реально відображають інтереси та потреби суспільства, досить часто вони характеризуються колізійністю, декларативністю та не носять правового характеру тощо.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Монографія. – К.: ТОВ «Видавництво»Юридика думка», 2008. –336 с.

2. Петришин О.В. Верховенство права як принцип дії права // Українське право. - № 1. - 2006. - С. 49 - 57.
3. Общая теория государства и права. Академический курс в трёх томах / отв. ред. Н. М. Марченко. - 3-е изд., перераб. и доп. - т. 2: Право. - М.: Норма, 2007. - 816 с.
4. Селіванов В.М. Нетотожність права і закону (методологічний аспект) // Право України. - 2005. - № 5. - С. 7 - 11.
5. Теория государства и права / В.Я. Любашиц, М.Б. Смоленский, В.И. Шепеляв. - Изд. 3-е. - Ростов н/Д : Феникс, 2006. - 512 с. - (Высшее образование).; Общая теория государства и права. Академический курс в трех томах / отв. ред. Н. М. Марченко. - 3-е изд., перераб. и доп. - т. 2: Право. - М.: Норма, 2007. - 816 с.
6. Грищенко А.В. Правовий закон: питання теорії та практики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень»/ А.В. Грищенко. - К., 2002 - 18 с.
7. Общая теория государства и права. Академический курс в трёх томах / отв. ред. Н. М. Марченко. - 3-е изд., перераб. и доп. - т. 2: Право. - М.: Норма, 2007. - 816 с.
8. Сильченко Н.В. Проблемы верховенства закона автореф. дис. на соискание уч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 «теория и история государства и права; история политических и правовых учений»/ - Минск, 1993 - 52 с.